

İSLAM CEZA HUKUKUNDA ÂKİLENİN CEZALARIN ŞAHSİLİĞİ İLKESİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

The Evaluation of the Surety System (Aqila) with Respect to the Principle of Individual Criminal Responsibility in Islamic Criminal Law

Ensar KUM*

Öz

İslam ceza hukukuna hâkim olan ilkelerden birisi cezaların şahsiliği ilkesidir. Bu ilkeye göre bir suç neticesinde oluşan cezayı ancak bu suçu işleyen kişi çekmelidir. Cezaların şahsiliği ilkesi, İslam ceza hukukunda uygulanagelmiş ve bu ilkeden ödün verilmemiştir. İslam ceza hukukundaki âkile ise kast unsuru olmaksızın gerçekleştirilen bir öldürme veya yaralama suçunda suç neticesinde ödenmesi gereken diyeti fail ile birlikte üstlenen şahıslar topluluğunun genel adıdır. Âkile sistemi bu tanımıyla birlikte İslam ceza hukukundaki cezaların şahsiliği ilkesi açısından tartışmalı bir konumda yer almaktadır. İslam hukukçuları âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olup olmadığını tartışmışlardır. İslam hukukçuları üç görüş etrafında toplanmıştır. Birinci görüşe göre âkile, bir kimsenin diğer bir kimsenin suçundan dolayı cezalandırılmasına yol açtığı için cezaların şahsiliği ilkesine aykırıdır. İkinci görüşe göre âkile cezaların şahsiliği

* Arş. Gör., Trabzon Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, ensarkum@trabzon.edu.tr., ORCID: 0000-0001-8806-3898.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 15.10.2024.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 21.12.2024.

Atf/Citation: Kum, Ensar. "İslam Ceza Hukukunda Âkilenin Cezaların Şahsiliği İlkesi Açısından Değerlendirilmesi." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 6, no. 2 (2024): 2556-2590.

"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."

ilkesine aykırı değildir. Zira âkile grubunun içindeki kimselerin birbirlerini koruma ve gözetme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüklerini yerine getirmedikleri için diyetin ödenmesi noktasında sorumlulukları bulunmaktadır. Ayrıca âkile grubunda bulunan kimselerin birbirlerine yardım etmeleri de gerekmektedir. Üçüncü görüşe göre âkile, cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir. Zira cezaların şahsiliği ilkesinin konusunu cezalar oluşturmaktadır. Âkilenin temellerini aldığı diyetin ise tazminat olma yönü ağır bastığı için cezaların şahsiliği ilkesinin konusuna girmediği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Âkile, Cezaların Şahsiliği İlkesi, Diyet, Ceza, Tazminat.

Abstract

The principle of individual criminal responsibility is one that dominates Islamic Criminal Law. This principle states that only the person who is guilty of a specific offense should be punished. It has been consistently applied in Islamic Criminal Law and has not been abandoned. The surety system (aqila), used in Islamic Criminal Law, refers to a group of people who, along with the perpetrator, assume responsibility for paying the blood money (diyya) required for an unintentional killing or injury. The surety system holds a controversial position in relation to the aforementioned principle. Islamic jurists have debated whether the surety system contradicts the principle of individual criminal responsibility. Islamic jurists have gathered around three main opinions. According to the first opinion, the surety system is contrary to the principle of individual criminal responsibility because it leads to one person being punished for the crime of another. According to the second opinion, the surety system does not contradict the principle of individual criminal responsibility. This is because the members of the surety system group have obligations to protect and look out for each other. As they fail to fulfill these obligations, they bear responsibility for the payment of blood money. Furthermore, members of the surety system group are also required to assist one another. According to the third opinion, the surety system is not within the scope of the principle of individual criminal responsibility. This is because the principle of individual criminal responsibility pertains to punishments. It is considered outside the scope of this principle because the blood money, which forms the basis of the surety system, is primarily compensatory in nature.

Keywords: The Surety System (Aqila), The Principle of Individual Criminal Responsibility, Blood Money (Diyya), Punishment, Compensation.

GİRİŞ

Ceza, devlet tarafından bireye karşı uygulanan bir zorlama aracıdır. Devlet ilk önce kanunlar vasıtasıyla korunmasını istediği emir ve yasaklar koymaktadır. Bu sayede insanlar arasında kaos oluşmasını engellemekte ve yaşanılabilir bir ortam oluşturmaktadır. Bununla birlikte devlet söz konusu koymuş olduğu emir ve yasalara uymayanlar hakkında önceden bildirdiği cezaları infaz etmektedir. Bireylerin hürriyetine önemli derecede etki eden bu sonuçlar nedeniyle ceza hukukuna bazı ilkeler yön vermektedir.¹ Zira devletin elinde bulundurduğu cezalandırma yetkisi keyfi bir şekilde kullanılmayacak düzeyde önemli ve tehlikeli bir araçtır. Bu aracın düzgün ve adalete uygun bir şekilde kullanılabilmesi için belli başlı sınırlandırmalara tabi olması kaçınılmazdır. Söz konusu sınırlandırmalar ise ceza hukukunu etkileyen ilkeler eliyle olur.

İslam ceza hukukuna yön veren ilkeler temelde şu ilkelerdir: Kanunilik ilkesi, cezaların şahsiliği ilkesi, genellik ilkesi, suç-ceza denkliği ilkesi, cezalandırmada adalet ve hakkaniyet ilkesi.²

Bu çalışmada İslam ceza hukukunu kurumlarından biri olan âkile sistemi, İslam ceza hukukunun önemli ilkelerinden biri olan cezaların şahsiliği ilkesi açısından değerlendirilecektir. Cezaların şahsiliği ilkesi -kısaca- hiç kimsenin bir başkasının suçundan dolayı cezalandırılmayacağını ifade etmektedir.³ Söz konusu bu ilke İslam hukukunun en temel ilkelerinden biridir. İslam hukukunun

¹ Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 54.

² Ali Bardakoğlu, "Ceza," İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 7 (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 475; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 49; İlhan Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar," *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, no. 1 (2003): 180.

³ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 57; Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 77; Hakan Hakeri, *Ceza Hukuku Genel Hükümler/ Temel Bilgiler* (Ankara: Astana Yayınları, 2020), 35.

-ileride geleceği üzere- temel kaynaklarında sıkça vurgulanmaktadır. Âkile sistemi ise kast unsuru olmaksızın gerçekleştirilen öldürme veya yaralama fiilleri neticesinde ödenmesi gereken diyeti fail ile birlikte üstlenen şahıslar topluluğunun genel adıdır.⁴ Yani fail bir suç işlemektedir ve bu suç neticesinde öngörülen diyeti ödeme yükümlülüğü failin yanı sıra âkile grubunu da ilgilendirmektedir. Bu açıdan bakıldığında zahiren âkile sisteminin cezaların şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil ettiği düşünülmektedir. Bu noktada İslam hukukçularının arasında âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olup olmadığı noktasında önemli tartışmalar bulunmaktadır. Bu çalışma söz konusu bu tartışmaları ve değerlendirmeleri inceleyecektir.

I. İSLAM CEZA HUKUKUNDA CEZALARIN ŞAHSİLİĞİ İLKESİ

Cezaların şahsiliği ilkesi, cezayı sadece suçu işleyen kimse ve ona yardım edenlerin çekmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu ilke gereğince diğer masum kimselerin, suçu işleyen kişi ile yakınlıkları olsa dahi ceza çekmelerinin adalete uygun olmadığını kabul etmek gerekmektedir.⁵ Bir başka deyişle, ceza hukukunda herkes kendi yapmış olduğu fiilden sorumlu tutulmaktadır. Hiçbir kimse bir başkasının fiilinden sorumlu tutulamaz. Ceza hukukunda kolektif ceza sorumluluğu kabul edilmemektedir.⁶ Bu açıdan bakıldığında ceza hukukunda

⁴ Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh İlmi & İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016), 64; Hamza Aktan, "Âkile," İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 2 (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 248.

⁵ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-Matüridi, *Te'vilâtü'l Kur'an Tercümesi*, C. 5, çev. Bekir Topaloğlu ve Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 302; Kurtubî, *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, C. 7, çev. M. Beşir Eryarsoy (İstanbul: Buruc Yayınları, 2004), 265; Abdülkadir Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, C. 1, çev. Akif Nuri (İstanbul: İhya Yayınları, 1976), 573; Hayreddin Karaman, *Anahtarlarıyla İslam Hukuku: Giriş ve Amme Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2011), 227; Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2022), 280; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 57; Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023), 285. Günümüzde 5237 sayılı TCK'da cezaların şahsiliği ilkesi şu şekilde düzenlemiştir: TCK m. 20/1: "Ceza sorumluluğu şahsidir. Kimse başkasının fiilinden dolayı sorumlu tutulamaz."

⁶ Özbek, Doğan ve Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 77; Nur Centel, Hamide Zafer ve Özlem Çakmut, *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (İstanbul: Beta Yayınları, 2020), 44-46; Hakeri, *Ceza*

sübjektif mesuliyet prensibi bulunmaktadır. Objektif mesuliyet prensibi geçerli kabul edilmemektedir.⁷

Eski hukuk sistemlerinin birçoğunda suçun cezasını sadece suçlu çekmez, suçlunun yakınları da söz konusu cezadan etkilenirlerdi. Yani ilkel dönemde cezaların şahsiliği ilkesi yerine kolektif sorumluluk kabul edilebiliyordu.⁸ İslamiyet öncesi Araplarda da kısas cezası uygulanmaktaydı; lakin kolektif sorumluluk kabul edildiği için suçtan failin bütün kabilesi sorumlu tutuluyordu.⁹ İslamiyet öncesi Türklerde de bazen cezaların suçu işleyenlere değil de onların yakınlarına uygulandıkları görülmektedir. Mesela bir kimsenin gözünü kör eden bir kişi, mağdura kızını veya karısının mallarını vermek zorundaydı. Bu misal İslamiyet öncesi Türklerde cezanın her alanda kişiselleşmediğini göstermektedir.¹⁰

İslam ceza hukukuna hâkim olan ilkelerden biri olan cezaların şahsiliği ilkesi, birçok ayet ve hadisten temellerini almaktadır. Şu ayetler cezaların şahsiliği

Hukuku Genel Hükümler/ Temel Bilgiler, 35; Mustafa Özen, *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2019), 87; Murat Volkan Dülger, *Ceza Hukuku Genel Hükümler* (İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2023), 83-85.

⁷ Samire Hasanova, "İslâm Ceza Hukukunda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi," *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, no. 1 (2017): 104.

⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 57. Mesela Hitit hukukunda genel olarak cezaların şahsiliği ilkesi bulunmasına rağmen bu durumun üç yerde uygulanmadığı görülmektedir. İlk olarak devlete karşı işlenen suçlarda yalnızca suçu işleyen kimse değil onun ailesi ve oturdukları mahalleler bile ortadan kaldırılırdı. İkinci olarak dini bir suç işleyen kimsenin yalnızca kendisi değil tüm ailesi ve soyundan gelenlerde cezalandırılabilirdi. Üçüncü olarak ise bir köle hür bir kimseyi öldürürse bu durumda yalnızca suçlu değil o kölenin ailesi de cezalandırılırdı. İbrahim Erol Kozak, *Kâdim Dönemler Genel Hukuk Tarihi* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2011), 190-191. Semavi kökenli dinlerde ise cezaların şahsiliği ilkesine yer verildiği gözlemlenmektedir. Mesela Tevrat'ta bulunan bu ifade de cezaların şahsiliği ilkesine yer verildiği gözlemlenmektedir: "Babalar çocukları için; çocuklar babaları için öldürülmeyecek, herkes kendi günahı için öldürülecektir." (Tesniye: XXIV / 16). Hayreddin Karaman, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslam Hukuk Tarihi* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1975), 22; Kozak, *Kâdim Dönemler Genel Hukuk Tarihi*, 327.

⁹ Ali Bardakoğlu, "Toplum-Hukuk İlişkisi Açısından Cahiliyye Hukuku Örneği," *İç. Dünden Bugüne İslam Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu* (Bursa: Ensar Vakfı Yayınları, 1990), 102.

¹⁰ Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 58.

ilkesine işaret etmektedir: “Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez (sorumluluğunu taşımaz), cezasını çekmez.”¹¹, “Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur.”¹², “Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın yükünü yüklenmez. Günah yükü ağır olan kimse, (bir başkasını), günahını yüklenmeye çağırırsa, ondan hiçbir şey yüklenilmez, çağırıldığı kimse yakını da olsa.”¹³, “Kim iyi bir iş yaparsa kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir.”¹⁴ “Onlar, Yûsuf ‘a: “Ey güçlü vezir! Bunun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizden birini alıkoymuşsunuz. Şüphesiz, biz senin iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlardan olduğunu görüyoruz” dediler. Yûsuf, “Malımızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını tutmaktan Allah’a sığınırız. Şüphesiz biz o takdirde zulmetmiş oluruz” dedi.”¹⁵

Ayetlerin yanı sıra şu hadisler de cezaların şahsiliği ilkesine işaret etmektedir: “Kişi babasının ve kardeşinin suçundan dolayı sorumlu tutulmaz.”¹⁶, “Ensardan bir grup insan gelip: “Ey Allah’ın Resulü! Şunlar Beni Sa’lebe b. Yerbû’dur. Cahiliye devrinde falan kimseyi öldürdüler!” dedi. Hz. Peygamber sesini yükselterek: “Bir kimse diğerinin suçundan sorumlu olmaz.” buyurdu.”¹⁷, “Oğlumla beraber Rasûllullâh (s.a.v.) yanına geldim. Bana “Bu oğlun mudur?” diye sordu. Ben de “Evet Ey Allah’ın Resulü” dedim. Bunun üzerine Allah Resulü (s.a.v.): “Sen oğlunun işlediği cinayetin sorumluluğunu yüklenmezsin. Oğlun da senin işlediğin cinayetin sorumluluğunu yüklenmez.”¹⁸

İslam ceza hukuku, yukarıdaki birçok ayet ve hadiste görüldüğü üzere cezaların şahsiliği ilkesine son derece büyük bir önem vermiştir. Söz konusu ayet ve hadislerle net bir şekilde anlaşılmaktadır ki İslam hukukuna göre bir suçtan

¹¹ Necm suresi, 38. ayet; Zümer suresi, 7. ayet; İsrâ suresi, 15. ayet; Enâm suresi, 164. ayet; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 280.

¹² Nisa suresi, 111. ayet; *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), 106.

¹³ Fatır suresi, 18. ayet; *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 481.

¹⁴ Fussilet suresi, 46. ayet; *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 532.

¹⁵ Yusuf suresi, 78.-79. ayet; *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, 263.

¹⁶ Ebu Davud, *Diyet*, 2.

¹⁷ Nesai, *Kasame*, 39.

¹⁸ İbn-i Mace, *Kitabü’l-Diyet*, 2671; Ahmet Saban, “İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi,” *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2016)* 84.

yalnızca onu işleyen kimse sorumludur. Bir kimse akrabalık veya dostluk derecesi ne olursa olsun, diğer bir kimsenin işlemiş olduğu suçtan dolayı sorumlu tutulamaz. Bu açıdan bakıldığında cezaların şahsiliği ilkesi, İslam ceza hukuku içerisinde ciddi surette uygulanagelen bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁹

II. İSLAM CEZA HUKUKUNDA DİYET ve ÂKİLE

A. Diyet Kavramı

Âkile kavramı temellerini diyet kavramı üzerine bina eden bir kurumdur. Bu sebeple öncelikli olarak diyet kavramından bahsetmek gereklidir. Diyet, Arapçada "eda, ödemek, vermek" anlamlarına gelen "vedy" kökünden türetilmiş bir kelimedir.²⁰

Diyet, -terim anlamı itibarıyla- insan öldürme veya yaralama suçlarında duruma göre failin veya âkilesinin, mağdura veya mirasçılara ödemesi gereken maldır.²¹ Bir başka açıdan diyet, öldürmek suretiyle gerçekleşen cinayette ölenin canına bedel ve uzuvlara yapılan yaralamalarda söz konusu yaralanan veya kesilen uzva bedel olarak fail veya âkilesinin, mağdur veya yakınlarına verme yükümlülüğü altına girmiş olduğu belli bir miktar maldır.²²

Diyet miktarıyla ilgili olarak hadislerde ve Hulefâ-yi Râşidîn'in söz ve uygulamalarında ayrıntılı bir şekilde miktarlar geçmektedir. Birçok hadiste diyet

¹⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1:571, Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 280; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 57.

²⁰ Ali Bardakoğlu, "Diyet," *İç. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9 (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 475; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2018), 972.

²¹ Şeyhü'l-İslam Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir Merginani, *Delilleriyle Hanefî Fıkıh el-Hidâye*, C. 4, çev. Ahmed Meylânî (İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1983), 249vd.; İbrahim Halebi, *İzahlı Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, C. 4, çev. Mustafa Uysal (İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1968), 303; Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, C. 8, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz ve Nurettin Yıldız (İstanbul: Risale Yayınevi, 1994), 81; Mehmet Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Beta Yayınları, 2023), 196; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 338; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285; Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk* (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2019), 361.

²² Bilmen, *Fıkıh İlmi& İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, 64.

miktarıyla ilgili asli olarak yüz deve ifadesi geçmektedir. Bazı hadislerde ise bunun yerine bin dinar veya on bin dirhem gümüş ifadeleri de yer almaktadır. Bunun yanı sıra iki yüz sığır veya iki bin koyun ya da iki yüz elbise miktarları da diyet bedeli olarak geçmektedir.²³

Diyet şu hallerde alınmaktadır: Kasten öldürme suçunda kısas talebinden vazgeçilmesi halinde, kasten yaralama suçunda kısas talebinden vazgeçilmesi halinde, kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) öldürme suçunda, taksirle (hataen) öldürme suçunda, taksirle (hataen) yaralama suçunda (erş), çocuk düşürme tazminatında (gurre).²⁴

Öldürme fiili neticesinde alınan diyetle öldürme fiilinin kasten veya taksirle olması durumuna göre diyetin ağırlaştığı veya hafiflediği gözlemlenmektedir. Taksirle öldürme fiilinde tam diyet (diyet-i kâmile) alınmaktadır. Bu iki, üç, dört ve beş yaşına giren dişi develerin her birinden yirmişer tane ve iki yaşına giren erkek develerden de yirmi tane olmak üzere toplam yüz devedir. Öldürme fiilinin kasten veya kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) olması durumunda ise ağırlaştırılmış diyet (diyet-i muğallaza) alınmaktadır. Bu da Ebu Yusuf, Ebu Hanife ve Hanbelilerin görüşüne göre iki, üç, dört ve beş yaşlarına giren develerin her birinden yirmi beşer tane olmak üzere toplam yüz devedir. İmam Malik, İmam Muhammed ve İmam Şafîî'nin görüşüne göre kırk tanesi hamile, otuz tanesi dört yaşına girmiş, otuz tanesi de beş yaşına girmiş toplam yüz devedir. Ayrıca burada dikkat edilmelidir ki kasten öldürme neticesinde suçun asli cezası olan kısastan vazgeçilmesi halinde fail, maktulün yakınları razı olursa onlara ağırlaştırılmış diyet (diyet-i muğallaza) öder. Ancak maktulün yakınları razı olmazsa uzlaşma bedeli (bedel-i sulh) olarak ağırlaştırılmış diyetten daha fazlasını da ödemek zorunda kalabilirler.²⁵

²³ Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 8: 84; Bardakoğlu, "Diyet," 475; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 425; Mustafa Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler* (Ankara: Adalet Yayınevi, 2018), 154; Şamil Dağcı, "Hükûmet-i Adl," *İç. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 18 (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 463-464; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 306.

²⁴ Bardakoğlu, "Diyet," 475; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 338; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 396vd.; Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 361.

²⁵ Bardakoğlu, "Diyet," 476; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 397-399; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*, 153-154; Şamil Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller* (Ankara:

B. Âkile Kavramı

Âkile kelimesi, Arapçada “*akl*” kelimesinden türetilerek oluşturulmuş bir kelimedir. Akl, sözlük anlamı itibarıyla bağlamak, engel olmak anlamlarına gelir. Âkilenin diyeti ödediği vakit failin kanının dökülmesine engel olması açısından âkile ile akl kelimesi arasındaki ilişki daha net anlaşılabilir. Âkile sözlük anlamı itibarıyla, “*maktulün diyetini ödemekle sorumlu katilin akrabaları*” demektir.²⁶

Âkilenin terim anlamı ise genel manada, kast unsuru olmaksızın gerçekleştirilmiş bir öldürme veya yaralama suçunda suçlunun adına diyet ödemeyi üstlenen şahıslar topluluğudur. Yani âkile kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) veya taksirle (hataen) öldürme ve yaralama suçları neticesinde failin ödemesi gereken diyeti onunla birlikte üstlenen grubun ismidir.²⁷ Bir başka açıdan âkile, diyet dayanışma grubudur.²⁸

Âkilenin hukuki meşruluğu cumhur tarafından hadisler ile tespit edilmiştir. Bu hadislerden biri de şu şekildedir: “*Hüzeyl kabilesinden iki kadın birbirleriyle kavga ettiler. Biri diğerine bir taş atarak kadını da karnındaki yavruyu da öldürdü. Dava Hz. Peygambere geldi. Efendimiz (s.a.v.) ceninin diyetini bir gurre olarak hükme bağladı.*

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 254-255. Diyet hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2:285vd.; Bardakoğlu, “Diyet,” 473vd.; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 396vd.; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*, 149vd.; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, 235vd.

²⁶ İbn Kudâme, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasarı*, C. 4, çev. Alpaslan Tunçer (İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015), 326; Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, 258; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 586; Aktan, “Âkile,” s. 248.

²⁷ Molla Hüsrev, *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkhı Gurer ve Dürer Tercümesi*, C. 3, çev. Arif Erkan (İstanbul: Eser Neşriyat, 1980), 155; Merginani, *Delilleriyle Hanefi Fıkhı el-Hidâye*, 4:344vd.; Halebi, *İzahlı Mültekâ El Ebhur Tercümesi*, 4: 373; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Alfabetik İslam Hukuku Fıkıh İstilahları Kamusu*, C. 1 (İstanbul: Eser Neşriyat, 1997), 60; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fikhiyye Kamusu*, C. 3 (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1986), 54; Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3:14vd.; Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Genel Kısım- Cilt I)* (İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi, 2016), 157; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 424vd.; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285; Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 363; Nuri Berkay Özgenç, “İslam Ceza Hukukunda Cezaların Şahsiliği İlkesi,” *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 22 (2021): 213; Aktan, “Âkile,” 248.

²⁸ Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 424.

Kadının diyetini âkilesi üzerine hükmetti, kadına çocukları ve onlarla birlikte olanlar varis oldu."²⁹ Hadiste de görüldüğü üzere Hz. Peygamber âkilenin diyeti ödemesini karara bağlamıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da sahabeler âkilenin diyeti ödemesi üzerine olan görüşü icma ile kabul etmişlerdir.³⁰

Âkile, -daha önce bahsi geçen- bütün diyet çeşitleri için sorumluluk altına girmemektedir. Âkile; taksirle öldürme veya yaralama suçlarının diyetinde, kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) öldürme suçunun diyetinde ve çocuk düşürme neticesinde ortaya çıkan tazminatta (gurre) söz konusu diyetleri ödemesi gerekir.³¹

²⁹ Ebu Davud, *Kitabü'd-Diye*, 4576; Nesai, *Kitabu'd-Diye*, 4717. Benzer bir hadis için bkz. Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Serahsi, *Mebûsât*, C. 27, ed. Mustafa Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008), 165-166.

³⁰ İbn Kudâme, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasarı*, 322; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 82-83.

Âkile ile ilgili yukarıdaki hadisin yanı sıra Medine'deki farklı grupların katılımıyla birlikte hazırlanıp Hz. Peygamber'in devlet başkanlığında bir arada yaşamak için düzenlenen Medine Sözleşmesi'nde de kan diyetinin ödenmesi ile ilgili âkilenin kimler olacağına değinilmiştir. Medine Sözleşmesi'nin üçüncü ve on birinci maddeleri arasında o dönemde âkilenin kimler arasında olacağı tek belirtilmiştir. Mesela Medine Sözleşmesi'nin 3. maddesi şu şekildedir: "Kureyşli muhacirler kan diyetlerini ödemeye katılacaklar ve savaş esirlerinin fidyelerini müminler arasındaki mâkul esaslara ve adalete göre ödeyeceklerdir." Ayrıca dördüncü madde de Avf oğulları, beşinci madde de Haris oğulları, altıncı madde de Saide oğulları, yedinci madde de Cuşem oğulları, sekizinci madde de Neccar oğulları, dokuzuncu madde de Amr b. Avf oğulları, onuncu madde de Nebit oğulları ve on birinci madde de Evs oğullarının diyet sorumluluğunu üstlenecek âkile grupları olduğu belirtilmiştir. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi I* (Ankara: İmaj Yayınları, 2003), 206-207; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*, 156; Mustafa Özkan, "Medine Vesikası," *İç. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. Ek-2 (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 213-214.

³¹ Serahsi, *Mebûsât*, 27:103, 165; Ebu'l Hasen Ali b. Muhammed eş-Şafii Maverdi, *Ahkamu's-Sultaniyye*, çev. Ali Şafak (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1976), 263; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:53-54; Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 8:90vd.; Joseph Schacht, *İslam Hukukuna Giriş*, çev. Mehmet Dağ ve Abdülkadir Şener (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986), 182; Ekrem Buğra Ekinci, *Hukukun Serüveni* (İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2011), 338.

Âkile, yukarıdaki durumun aksine dört yerde diyeti ödemek zorunda değildir. İlk olarak kasten öldürme veya yaralama suçlarında mağdur tarafın kisas talebinden vazgeçmesi ve sulh yapılması durumunda oluşan diyeti âkile değil failin kendisi öder.³² İkinci olarak şayet bir köle öldürülürse bu durumda fail yalnızca kölenin kıymetini mağdur tarafa öder. Âkilenin herhangi bir şey ödemesine gerek yoktur. Üçüncü olarak failin ikrarıyla sabit olan bir suç için oluşan diyette yalnızca fail söz konusu diyeti öder. Zira bilindiği üzere ikrar yalnızca ikrarda bulunanı bağlayan bir ispat vasıtasıdır. Ancak failin ikrarıyla sabit olan bir suç için oluşan diyette faili tasdik eden bir âkile varsa bu durumda söz konusu diyeti onu tasdik eden âkile de verir. Dördüncü olarak bir kimse hakkında cinayet işlediğine dair iddiada bulunulur ve o kimse söz konusu iddiayı reddeder ve daha sonra kabul ederse bu durumda ortaya çıkan diyeti fail yalnızca kendisi öder. Âkilenin herhangi bir şey ödemesine gerek yoktur.³³

İslam hukukçuları tarafından âkilenin birçok hukuki gerekçesi zikredilmektedir. Temel olarak şu gerekçe zikredilebilir: Diyet normal sosyo-ekonomik düzeye sahip kişiler için yüksek bir miktar arz etmektedir. Şayet âkile olmasaydı fail söz konusu bu diyet bedelini ödemekte ciddi zorluklar yaşayacaktı. Hatta bu bedeli ödemesi durumunda malvarlığının çoğunu kaybedecek ve hayatını büyük zorluklar içerisinde geçirmek zorunda kalacaktı. Fail açısından bakıldığında diyeti ancak zenginler ödeyebilecek ve sayıları oldukça fazla olan orta halli veya fakir kimseler diyet bedelini ödeyemeyecekti. Mağdur veya yakınları açısından bakacak olursak bu durumda zengin olan failin işlemiş olduğu suçtan dolayı mağdur veya yakınları diyet bedellerini alabilecekken orta halli veya

³² Zira her insan için asli olan kendi fiillerinden dolayı tek başına sorumlu olmasıdır. Kastan öldürme ve yaralama fiillerinde de taksirdeki gibi kişi için bir mazeret durumu olmayacağından dolayı buradaki diyeti fail tek başına öder. Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 8:89.

³³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:54; Zuhayli, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 8:89vd.; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 107. Âkile bu dört maddenin yanı sıra eğer herhangi bir sebeple diyet, belli bir orana ulaşmadıysa da ödeme yükümlülüğü altına girmemektedir. Hanefilere göre âkile, diyet bedelinin yirmide birinden aşağısını ödemek zorunda değildir. Malikiler ve Hanbelilere göre âkile, diyet miktarının üçte birinden aşağısını ödemek zorunda değildir. İmam Şafiî ise miktarın ne olduğuna bakılmaksızın diyetin âkile tarafından ödeneceğini savunmaktadır. Dağcı, *İslam Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, 260; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 105.

fakir olan faillerin işlemiş oldukları suçtan dolayı mağdur veya yakınları diyet bedellerini eksik almak zorunda kalacaktı. Görüldüğü üzere hem failer açısından hem de mağdur veya yakınları açısından eşitlik olmayacağı için âkilenin varlığı son derece önem arz etmektedir. Âkile adaletin ve eşitliğin gerçekleşmesi için önemli bir kurumdur.³⁴ Bunun yanı sıra taksirle adam öldüren veya yaralayan kimsenin mazeretli sayılması gerekir. Zira o bu fiilini bilerek ve isteyerek işlememiştir. Fakat yine de onun mazereti ölen veya yaralanan kimsenin canının saygınlığını yok etmez. Bu sebeple diyet bedelinin ödemesi konusunda faile yardımcı olması için âkile kurumu kabul edilmiştir.³⁵

C. Âkileyi Oluşturan Kimseler

Âkileyi oluşturan kimselerin, kim olduğu noktasında Hanefiler ile cumhur arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefilere göre âkile ilk olarak suçlunun bağlı olduğu “*divan ehli*”dir. Divan ehli, aynı ücret siciline kayıtlı askeri birlik mensuplarına denilmektedir. Divan ehline kayıtlı olan hür, akıllı ve baliğ olan erkekler âkileyi oluşturmaktadır. Suç için ödenecek diyet divan ehlinin asli mallarından değil kendilerine verilen maaşlardan ödenir.³⁶ Şayet suçlu divan ehlinde değilse bu durumda âkile, failin mensup olduğu kabile veya aşirettir. Çünkü fail kendi kabilesinden yardım ve destek görmektedir. Birbirinin hareketlerini denetleyerek diğerleri ile alakadar olması gereken kabilenin veya aşiret fertlerinin kendi içlerinden birisinin işlemiş olduğu bahsi geçen suçlardan

³⁴ Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, 2:295.

³⁵ Kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) öldürme suçunda da kişinin mazeretli olduğu kabul edilmektedir. Zira bu durumda fail öldürme neticesini kastetmemesine rağmen ölüm gerçekleştiği için katil mazeretli sayılmaktadır. Bundan dolayı da mağdurun diyetini âkile ödemektedir. Serahsi, *Mebûsât*, 27:166.

³⁶ Serahsi, *Mebûsât*, 27:166-167; Molla Hüsrev, Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkhı Gurer ve Dürer Tercümesi, 3:155; Merginani, Delilleriyle Hanefî Fıkhı el-Hidâye, 4:345; Fetâvây-ı Hindîyye (Fetavay-ı Alemgirriye), çev. Mustafa Efe (Ankara: Akçağ Yayınevi, 1986) 8:148; Abdül Vehhab-ı Şa'rânî, Mizân-ül Kübrâ Dört Hak Mezhebin Büyük Fıkıh Kitabı, çev. Faruk Meyan (İstanbul: Berekât Yayınevi, 1980) 593; Halebi, İzahlı Mültekâ El Ebhur Tercümesi, 4:373; Bilmen, Hukuk-ı İslâmîyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, 3:54; Ebu Zehra, İslam Hukukunda Suç ve Ceza, C. 2 (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994), 546; Aktan, “Âkile,” 248; Saban, “İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi,” 101.

dolayı oluşan diyeti ödemeleri gerekmektedir. Kabile veya aşiret içinde bulunan akıllı, hür ve baliğ erkekler söz konusu diyeti âkile vasfıyla öderler. Yine de kabiledaki kimselerin söz konusu diyeti karşılamaya güçleri yetmezse bu durumda faile soy bakımından en yakın olan diğer akrabalar da diyet ödemeye katkıda bulunurlar.³⁷ Şayet failin mensup olduğu bir kabile veya aşiret de bulunmazsa bu durumda âkile beytülmal olarak kabul edilmektedir. Mesela sokağa bırakılan bir çocuk veya İslamiyet'e yeni girmiş ve Dârülharpten Dârülişlâma yeni gelmiş bir kimsenin kabilesi veya aşireti bulunmamaktadır. Bu durumda söz konusu kimselerin işlemiş olduğu suçlar neticesinde oluşan diyeti beytülmal ödemektedir. Şayet beytülmal da mevcut olmazsa bu durumda söz konusu diyet doğrudan fail tarafından ödenmelidir.³⁸

Hanefi fakihleri dışındaki cumhura göre ise âkile, failin baba tarafından erkek akrabaları olan asabesidir. Burada da yakın asabeden uzak asabeye doğru bir sıralama yapılmaktadır. Cumhura göre failin baba tarafından erkek akrabaları olan asabesi bulunmaz ise bu durumda söz konusu diyeti beytülmal ödemelidir. Beytülmalin ödeme imkânı bulunmadığı halde de diyet fail tarafından ödenmelidir.³⁹

Suç işleyen failin, âkileye dahil olup olmayacağı noktasında da mezhepler arasında ihtilaflar bulunmaktadır. İmam Şafî'ye göre failin kendisi âkilenin içine dahil değildir. Zira onlara göre "*Yanılarak yaptıklarınızda sizin için bir vebal yoktur.*"⁴⁰ ayeti ve "*Ümmetimden hata ve unutmama(nın vebali) kaldırılmıştır.*"⁴¹ hadisine dayanarak hata içinde olan failin sorumluluğu kaldırılmıştır. Bu durumda faile diyetin yüklenilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak Hanefilere göre failin

³⁷ Molla Hüsrev, *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkhı Gurer ve Dürer Tercümesi*, 3:156; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:54; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 101-102.

³⁸ Molla Hüsrev, *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkhı Gurer ve Dürer Tercümesi*, 3:156; Şa'rânî, *Mizân-ül Kübrâ Dört Hak Mezhebin Büyük Fıkıh Kitabı*, 593; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:54.

³⁹ Şa'rânî, *Mizân-ül Kübrâ Dört Hak Mezhebin Büyük Fıkıh Kitabı*, 593vd.; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 102.

⁴⁰ Ahzâb suresi, 5. ayet; *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, 462.

⁴¹ İbn Mace, *Talak*, 16; *Dârekutnî, Sünen*, IV/170.

kendisi de âkilenin içine dahildir. Zira âkilenin varlığı, failin taksirle işlemiş olduğu suç karşılığında kendisine düşen diyetin altında ezilmemesi içindir. Ancak diyetin bir kısmını onun ödemesinde herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü daha önce de ifade edildiği üzere âkile, failin taksirle işlediği suçtan dolayı mazur görüldüğü için bulunmaktadır ve bu sebeple diyeti tek başına ödemesi kabul edilmez. Ancak dikkat edilmelidir ki failin âkilesi ise ondan daha suçsuzdur. Bundan dolayı fail de âkileye dahil edilmelidir.⁴² Malikilerden bazılarının da Hanefilerin bu görüşünü kabul ettiği bilinmektedir.⁴³ Ayrıca Şafilere göre baba, dede, oğul ve torun da âkilenin içine dahil edilmezler. İmam Malik, Ebu Hanife ve İmam Hanbel'in bir rivayetine göre ise babalar ve çocuklar âkile sayılırlar. Çünkü âkilenin temelleri yardımlaşmaya dayanmaktadır. Baba ve oğul aynı ailenin bireyleridir.⁴⁴

Bütün mezhepler çocukları, akıl hastalarını, kadınları ve fakirleri âkilenin dışında tutmaktadırlar. Zira âkilenin varlığından biri failin âkilesinin onu gözetleyip kollamasından ileri gelmektedir. Ancak çocuktan, akıl hastasından ve kadınlardan bu şekilde bir gözetleme ve kollama yükümlülüğü beklenemez. Bundan dolayı onlar âkilenin içine dahil olmamaktadır.⁴⁵ Diğer bir yandan âkile, faile diyet noktasında yardımcı olunmak için oluşturulmuştur. Bu açıdan bakıldığında yardıma muhtaç olan fakirlerin, böyle bir yardımlaşma faaliyeti içinde olmaları mümkün gözükmemektedir.⁴⁶

D. Âkilede Bulunan Kimselerin Diyetten Ödemesi Gereken Miktar ve Bunun Süresi

Âkiledeki her bir ferdin, diyetten ödemesi gerekli olan miktar mezhepler arasında farklılık göstermektedir. Buna göre Malikilere ve Hanbelilere göre

⁴² Serahsi, *Mebsût*, 27:168; Merginani, *Delilleriyle Hanefî Fıkı el-Hidâye*, 4:349.

⁴³ Aktan, "Âkile," 248.

⁴⁴ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3:15.

⁴⁵ Merginani, *Delilleriyle Hanefî Fıkı el-Hidâye*, 4:349-350; Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002), 79; Aktan, "Âkile," 248.

⁴⁶ Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 8: 103; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 104-105.

diyetten her bir ferдин ödeyeceği miktarı hâkim belirler. Hâkim âkilenin içinde bulunan kimseye ona eziyet etmeyecek şekilde kolaylıkla ödeyebileceği bir miktar tayin eder. Hanefiler ise diyetten kişi başına üç veya dört dirhem düşeceğini kabul etmektedirler. Şafilere ise zenginlerden yarım dinar, orta halli olan kimselerin ise çeyrek dinar veya üç dirhem ödemesi gerektiğini ifade etmektedirler.⁴⁷

Âkilenin yukarıdaki belirtilen miktarları ödemesi için kendisine verilen süre üç yıldır. Âkilenin diyetten kendisine düşen miktar yıllık paylara bölünüp üç yılda ödenir. Söz konusu taksitlerin ne zaman başlayacağı noktasında bir kısım İslam hukukçuları suçun işlendiği zamanı, diğerleri ise mahkeme kararının verildiği tarihi esas almaktadır.⁴⁸

III. ÂKİLENİN CEZALARIN ŞAHSİLİĞİ İLKESİ İLE İLİŞKİSİ

Cezaların şahsiliği ilkesi, bir kimsenin işlemiş olduğu suçtan dolayı yalnızca kendisinin cezalandırılmasıdır. Faile herhangi bir yakınlıkları olsa dahi diğer masum kişilerin failin suçundan dolayı cezalandırılmamalarıdır.⁴⁹ Âkile ise, kast unsuru olmadan gerçekleştirilen bir öldürme veya yaralama suçunda suçlunun adına diyet ödemekle yükümlü olan şahıslar topluluğunun genel adıdır.⁵⁰ İki kavram birlikte değerlendirildiğinde âkilenin zahiren cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olduğu iddia edilmektedir. Zira söz konusu diyeti ödemekle yükümlü grup olan âkile, failin işlemiş olduğu suç üzerinde herhangi bir etkisi ve katkısı olmamasına rağmen bu suç karşılığında verilen diyeti ödemekle yükümlü kılınmıştır.

⁴⁷ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3:17-18; Zuhayli, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 8:99-100; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 106.

⁴⁸ Serahsi, *Mebûsât*, 27:168vd.; Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3:17-18; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:52vd.; Aktan, "Âkile," 248; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 106.

⁴⁹ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1:573; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 280; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285.

⁵⁰ Molla Hüsrev, *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkı Gurur ve Dürer Tercümesi*, 3:155; Merginani, *Delilleriyle Hanefî Fıkı el-Hidâye*, 4:344vd.; Halebi, *İzahlı Mültekâ El Ebbur Tercümesi*, 4:373; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:54; Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 3:14vd.; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*, 424vd.; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285; Aktan, "Âkile," s. 248.

Âkile ile cezaların şahsiliği ilkesi arasındaki bu ilişki İslam hukukçuları arasında tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu tartışmaların üç ana başlık altında toplanabileceği görülmektedir.

A. Âkilenin Cezaların Şahsiliği İlkesine Aykırı Olduğunu Düşünenler

İslam hukukçularından bir kısmı âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olduğunu düşünmektedirler. Bu hukukçular diyetin âkile tarafından ödenmeyeceğini, aksine fail tarafından ödeneceğini ifade etmektedirler.

Diyetin âkile tarafından ödenmeyeceğini ifade eden İslam hukukçularından Ebubekir Esam'a göre diyetler yalnızca failerin malvarlığından ödenir. Bunları âkile ödemez. Zira hiçbir kimse bir başkasının suçundan dolayı cezalandırılmaz. Nitekim En'am suresinin 164. ayetine göre: "...Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez (sorumluluğunu taşımaz), cezasını çekmez..." Bu ayet sebebiyle bir kimse bir başkasının sorumluluğuna ortak olamaz. Dolayısıyla bir kimsenin işlemiş olduğu suçtan dolayı ödenmesi gereken diyeti yalnızca o kişi ödemelidir. Failin haricindeki kişilerin söz konusu diyeti üstlenmeleri düşünülemez.⁵¹ Benzer bir şekilde İbn Uleyye ve Hâricilerde âkilenin diyeti ödemeyeceği ve diyetin failin malından ödenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.⁵²

Kuhistani'de diyeti ödemesi gerekenin fail olduğunu ifade etmektedir. Zira artık aşiretler bitmiş ve halkın birliği kalmamıştır. Bundan dolayı diyeti âkile değil failin kendisi ödemelidir.⁵³

⁵¹ Ebu Bekr Alâeddin Ebu Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefi el-Kâsânî, *Bedaiüs-Sanai fi Tertibiş-Şerai*, C. 7 (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 255; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:57; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*, 156.

⁵² Muhammed b. Abdullah b. Ebi Bekr es-Sardafi er-Rimi, *El-Meanil-Bedia fi Marifeti İhtilafi Ehliş-Şeria*, C. 2 (Beyrut: Darül-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 379.

⁵³ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, 3:57; Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*, 156. İbn Kemal'e göre Araplar kendi neseplerini düzgün bir şekilde koruyabildikleri ve divan oluşturarak yardımlaşabildikleri için onlarda âkile sistemi vardır. Ancak Acemlerde bu duruma örnek vermedikleri için âkile sistemi yoktur. Mustafa Avcı, "Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi," *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, no. 1 (2016): 22. Osmanlı'da âkilenin uygulanıp uygulanmayacağı ile ilgili Ebussuud Efendinin şu şekilde bir fetvası bulunmaktadır: "Katil ödeyemeyince onun mensubu olduğu topluluk (akile) diyeti ödemekle

B. Âkilenin Cezaların Şahsiliği İlkesine Aykırı Olmadığını Düşünenler

Âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olduğunu düşünenlerin yanı sıra âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını düşünenler de vardır.

Âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını düşünenler, cezaların şahsiliği ilkesinin temelini aldığı En'am suresinin 164. ayeti olan "...Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez (sorumluluğunu taşımaz), cezasını çekmez..." ayetini ve bu manaya gelen diğer ayetleri kabul etmektedirler. Âkilenin varlığını ise şu meşhur hadise dayandırmaktadırlar: "Hüzeyl kabilesinden iki kadın birbirleriyle kavga ettiler. Biri diğerine bir taş atarak kadını da karnındaki yavruyu da öldürdü. Dava Hz. Peygambere geldi. Efendimiz (s.a.v.) ceninin diyetini bir gurre olarak hükme bağladı. Kadının diyetini âkilesi üzerine hükmetti, kadına çocukları ve onlarla birlikte olanlar varis oldu."⁵⁴

Âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını düşünenlerin geneline göre âkile, cezaların şahsiliği ilkesinin temelini aldığı yukarıdaki ayete zahiren aykırılık teşkil etmektedir. Ancak ayeti söz konusu hadis ile birlikte ele almak ve zahire göre hareket etmemek gereklidir. Zira söz konusu hadis, cezaların şahsiliği ilkesinin temelini aldığı bu ayete bir istisna olarak kabul edilmelidir. Yani cezaların şahsiliği ilkesi genel bir kaide ortaya koymaktadır. Âkile ise söz konusu bu genel kaideye istisna teşkil eden özel bir durumdur. Ayrıca âkile, çeşitli gerekçeler ile birlikte cezaların şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil etmemektedir.⁵⁵ Söz konusu bu istisna halini ve gerekçelerle ilgili görüşleri şu şekilde sıralayabiliriz:

İbn Hazm, âkile kurumunu cezaların şahsiliği ilkesi açısından değerlendirirken ilk olarak En'am suresinin "...Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez (sorumluluğunu taşımaz), cezasını çekmez..." mealindeki 164. ayeti ile buna benzer şekilde gelen ayet ve hadisleri incelemiştir. Ona göre bu ayet ve hadislerden de anlaşılacağı üzere hiç kimse bir başkasının işlemiş olduğu suçun cezasını çekmez ve bir kimse diğerinin cezasını yüklenemez. Zahiren bunun aksi

yükümlü müdür? Cevab: Bu topraklarda akile yoktur." Avcı, Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler, 156.

⁵⁴ Ebu Davud, *Kitabü'd-Diye*, 4576; en-Nesai, *Kitabu'd-Diye*, 4717.

⁵⁵ Kâsânî, *Bedaiüs-Sanai fi Tertibiş-Şerai*, 7:255; Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, C. 17, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1983), 42; Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1:572-573.

olarak görülen ve Hz. Peygamber'den (sav) gelen rivayetlere göre taksirle insan öldürme durumunda yaptırım olarak belirlenen diyetin, failin âkilesi tarafından ödenmesi gerektiğinin de bir nass olduğunu belirtmiştir. İbn Hazm, bu iki hükmün de doğru ve zorunlu olduğunu ve bu hükümlerin birleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ona göre bu durumda az çoktan yani özel durum genel kaideden istisna edilmelidir. Zira Allah'ın emirlerinin bir kısmı alınıp diğeri terk edilemez. Bu hükümlerin hepsi doğrudur ve zorunlu olarak uygulanmalıdır.⁵⁶

Kâsânî, âkilenin varlığını Hz. Peygamberden gelen hadislere dayandırmaktadır. Ayrıca Hz. Ömer sahabelerin huzurunda diyeti âkilenin üzerine hükmettiği zaman onların itiraz etmemesini de delil olarak kabul etmiştir. Kendisine cezaların şahsiliği ilkesinin temelini aldığı ayetler sorulduğu vakit ise bu ayetleri elbette kabul ettiğini ifade etmiştir. O da âkileye itiraz edenlere şu şekilde bir soru sormaktadır: *"Niçin âkilenin yükümlülüğünün suçsuz yere olduğunu söylüyorsunuz?"* Zira âkile katili korumak ve gözetmekle mükelleftir. Onu korumadılarsa bu onların ihmali olarak kabul edilir ve bu da onların hatasıdır. Katil olan kimse akrabalarından aldığı güç neticesinde fiillerine dikkat etmez ve bu suçu işlemiş olur. Bu sebeple de âkile de bu suça ortak gibi kabul edilir. Ayrıca diyet büyük bir meblağ olduğu için onun tamamını katile yüklemek haksızlık olur. Katil işlemiş olduğu fiili taksir ile gerçekleştirmiş olduğu için yükümlülüğünün hafifletilmesini hak eder. Bu sebeple âkile de ona yardımcı olmalıdır.⁵⁷

İbn Rüşd, âkilenin cezaların şahsiliği ilkesinin bir istisnası olduğunu ifade etmektedir. Diyeti kimin ödemesi gerektiği üzerine yapmış olduğu tartışmada ilk olarak *"...Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez (sorumluluğunu taşımaz), cezasını çekmez..."*⁵⁸ ayetini ve *"...Onun işlediği suç yüzünden sen cezalandırılmazsın ve senin işlediğin suç yüzünden o cezalandırılmaz..."*⁵⁹ hadisini zikretmiştir. Daha sonra bu

⁵⁶ Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri İbn Hazm, *el-Muhalla bil-Asar*, C. 11 (Beyrut: Darü'l-Fikr), 261.

⁵⁷ Kâsânî, *Bedaiüs-Sanai fi Tertibiş-Şerai*, 7:255.

⁵⁸ En'âm suresi, 164. ayet; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 280.

⁵⁹ Asli itibarıyla bu hadis Hz. Peygamber (sav) tarafından bir baba ve oğula ithafen söylenmiştir. Hadisin tam metni şu şekildedir: *"Ebu Rimse (Habib b. Hayyân el-Belevî) (ra) şöyle demiştir: Babamla birlikte Rasulullah'ın (sav) yanına gitmiştik. Rasul-i Ekrem (sav) babama "Senin oğlun mu bu?" diye*

ayet ve hadisin umumu yani genel kaideyi ortaya koyduğunu ifade etmiştir. Ancak âkilenin genelden istisna edilen özel bir hüküm olduğunu bildirmiştir.⁶⁰

İbn Abidin, âkilenin inkâr edilmesinin ve zahiren cezaların şahsiliği ilkesine uymadığı düşünülerek yanlış bir uygulama olduğunu ifade edilmesini doğru bulmadığını belirtmektedir. Zira âkilenin failin işlemiş olduğu suç dolayısıyla sorumlu tutulması meşhurdur ve -bu daha önce de geçen- meşhur hadislerle sabittir. Sahabenin ve tabiinın kendi dönemlerindeki karşılaştıkları olaylara karşı uygulamaları da böyledir. İbn Abidin meşhur bir hadisle birlikte Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine ekleme yapılabileceğini ve âkilenin de böyle bir uygulama olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını iki gerekçe ile açıklamaktadır. İlk olarak âkile, faili muhafaza ve gözetmeyi terk etmeleri ve bu açıdan kusurlu olmaları sebebiyle diyeti yüklenir. Zira fail âkileden almış olduğu güç ve güven sebebiyle davranışlarına dikkat etmemiş ve bu fiili işlemiştir. Bu durumda âkile, kendi içlerinde birbirlerini denetlemeli, dikkat ve özen yükümlülüğüne uymayı birbirine hatırlatmalı kast dışı da olsa öldürme fiiline mahal vermemelidir. Bu açıdan cinayetten âkile de sorumludur. İkinci gerekçe ise insanların müşkül durumlarında birbirlerine yardımlaşma sorumlulukları olmasıdır. Zira İslamiyet öncesi Arap örfünde bile diyet, şeref kazanmak ve dostlarına iyilikte bulunmak amacıyla verilmekteydi. İslam hukuku da bu yardımlaşma fiilini tasvip etmiştir. Ayrıca halk arasında da bu örf vardı. Mesela hırsızlık veya yangın gibi zararların olduğu durumlarda halk kendi içerisinde birbirine yardım etmekteydi.⁶¹

sordu. Babam "Kâbe'nin Rabbine yemin ederim ki evet!" dedi. Hz. Peygamber (sav) "Gerçekten mi?" dedi. Babam "Buna şahitlik ederim" dedi. Efendimiz (sav) benim babama benzerliğimden ve babamın benim üzerime yemin etmesinden dolayı güldü. Sonra "Bil ki oğlunun işlediği suç yüzünden sen sorumlu olmadığın gibi, senin suçun sebebiyle de o sorumlu tutulamaz" buyurdu ve "Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez" mealindeki ayeti (Fâtır 35/18) okudu." Sünen-i Dârimî, Diyat, 25.

⁶⁰ İbn Rüşd, *Bidayetül-Müctehid ve Nihayetül-Muktesid*, C. 3, çev. Ahmed Meylânî (İstanbul: Ensar Yayınları, 2015), 172.

⁶¹ İbn Abidin, *Reddül-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, 17:42.

Okur, İbn Abidin'in ve -bundan önce yukarıdaki iki gerekçeyi aynı anda zikreden- Kâsani'nin, ifade etmiş olduğu bu iki gerekçenin birbiri ile uyumlu olmadığını dile getirmiştir. Zira ilk gerekçeye göre âkile, faille ilgili gözetim ve denetim yükümlülüğünü yerine getirmediği için sorumlu tutulmuştur. Bu da İslamiyet öncesi Araplardaki kollektif sorumluluk anlayışını

Udeh'e göre cezaların şahsiliği ilkesi, ilk zamanlarından itibaren İslam hukukunda ciddi bir şekilde tatbik edilen bir müessesedir. Bu genel kaidenin bir tane istisnası bulunmaktadır. O da kasten öldürme haricindeki öldürme suçlarında failin âkilesinin söz konusu diyeti ödemesidir. Udeh'e göre kasten öldürme dışındaki öldürme suçlarında genel kaide olan cezaların şahsiliği ilkesinin doğrudan uygulanması, adaleti gerçekleştirmez ve zulme sebebiyet verir. Ayrıca bu âkileyi oluşturan kimseler açısından zulüm olmaz.⁶² Zira Allah,

çağrıştırmaktadır. İkinci gerekçe de ise âkilenin sorumluluğu, Müslümanlar arasındaki yardımlaşma ve dayanışma esaslarına dayanmaktadır. Okur, söz konusu bu iki gerekçenin özde birbirleriyle uyumadıklarını ifade etmektedir. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak Muhammed İvaz'dan şu görüşleri aktarmıştır: "...Hem akilenin faili kollamakta ihmâl gösterdiğinden dolayı diyet ödemekle yükümlü olduğunu hem de faille yardım ve dayanışma amacıyla diyeti yüklediğini söylemek nasıl mümkün olur? Eğer akilenin ihmalden dolayı ödemeye yükümlü olduğu kabul edilecekse, taksirli öldürme diyetini yüklediği gibi kasıtlı öldürme diyetini de ödemesi, hatta can ve mal ayırımı yapmaksızın bütün haksız fiillerden doğan zararları tazmin etmekle yükümlü olması gerekir. Halbuki böyle bir durumun söz konusu olmadığı bütün hukukçuların görüş birliği ile ortaya konmuştur." İvaz Muhammed İvaz, *Nazariyyetü'l-âkile fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, C. 10/2 (ed-Dirasatü'l-İslamiyye, 1985), 28, akt. Kâşif Hamdi Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği* (Ankara: İsam Yayınları, 2017), 147; Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 144-147.

Söz konusu bu gerekçeler, şu bakış açısıyla da değerlendirilebilir: Bu gerekçeler birbirine zıt olmaktan ziyade âkilenin cinayet fiilinin öncesindeki ve sonrasındaki sorumluluğunu beraber ortaya koyan iki gerekçe olarak anlaşılabilir. Yani bu gerekçeler, cinayet fiilinden öncesi ve sonrası açısından birbirini tamamlayan gerekçelerdir. Zira âkilenin faili koruma ve gözetme yükümlülüğü, âkilenin önleyici tedbir alma noktasındaki eksikliğinden kaynaklanan cinayet fiilinden önceki sorumluluğunu yansıtmaktadır. Âkilenin cinayet fiili işlendikten sonra failin diyeti ödeme yükümlülüğüne dair yardımlaşma sorumluluğu ise âkilenin cinayet fiili işlendikten sonraki sorumluluğunu yansıtmaktadır. Bu açıdan bakıldığında söz konusu bu gerekçelerden ilki olay yaşanmadan önceki sorumluluğu izah için bulunurken diğeri olay sonrasındaki sorumluluğu gerekçelendirmek için vardır. Dolayısıyla bu gerekçeler birbirini tamamlayan gerekçeler olarak kabul edilebilir.

⁶² Burada kast dışındaki öldürme suçlarında failin doğrudan diyeti ödemesi ona zulüm olup adalet sağlanamayacaksa, kasten işlenen cinayetlerde kısastan vazgeçilmesi durumunda diyetin ya da uzlaşma bedelinin doğrudan faille yüklenmesi de zulüm olup adaletsizliğe sebep olmayacak mı diye bir soru akla gelebilir. Kastan işlenen öldürme suçlarında bu suçun asli cezası kısastır. Ancak maktulün yakınları kısastan vazgeçebilir ve onun yerine ağırlaştırılmış diyet ya da belirlemiş oldukları uzlaşma bedelini katilden alabilir. Burada maktulün yakınları söz konusu bedeli teminat altına aldıkları zaman kısastan vazgeçeceklerdir. Kısastan vazgeçilmesine rağmen katilin söz konusu bedeli ödeyecek maddi durumu olmaması halinde bu durum doğrudan maktulün

Müslüman toplum içerisindeki bireyler açısından iyilik olması için zenginlerin mallarından fakirlere bir hak olduğunu bildirerek zekât vermeyi emretmiştir. Ayrıca Müslümanların birbirlerine karşı sorumluluklarından biri olan nafakayı da İslam hukukunca belirlenen kişilere verilmesini zorunlu kılmıştır. İşte söz konusu bu vecibelerdeki yardımlaşma ve sorumluluk bilincinin tezahürlerinden biri de kasten öldürme dışındaki öldürme suçlarında diyetin âkile tarafından ödenmesidir.⁶³

Zuhayli, cezaların şahsiliği ilkesinin İslam hukukunda son derece önemli bir konu olduğunu ifade etmektedir. Âkilenin ise söz konusu bu genel kaidenin bir istisnası olduğunu dile getirmiştir. Bu istisnanın sebebini ise katile yardımcı olmak, onun sıkıntısını hafifletmek, akrabalar arasında dostluk bağlarını kuvvetlendirmek ve mağdurun veya yakınlarının haklarını korumak suretiyle onların haksızlığa uğramasını engellemek olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca katil âkilesinden aldığı güç ile üzerine düşen dikkat ve özen yükümlülüğüne önem vermemiştir. Zira âkilesine güvenmeseydi fiillerinde daha dikkatli olur ve hareketleri daha düşünceli ve temkinli olurdu. Bu sebeple İslam hukuku işlenen bu cinayeti âkileye de nispet eder.⁶⁴

Kazamîl, âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını düşünmektedir. Zira âkilenin faili gözlemleme, koruma, iyi eğitime ve doğruya yönlendirme sorumlulukları bulunmaktadır. Âkilenin diyeti üstlenmesinin sebebi de bu sorumluluğunu ihmal etmesinden dolayıdır. Çünkü fail kastı olmaksızın

yakınları tarafından tercih edildiği için kendi elleriyle meydana getirdikleri bu halden dolayı zarara uğramış olarak kabul edilemezler. Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2:296.

⁶³ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1:572-573: Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 148-149.

⁶⁴ Vehbe Zuhayli, *Nazariyyetü'd-Daman Ahkamül-Mesuliyetel-Medeniyye vel-Cinaiyye fil-Fıkhil-İslami* (Dimaşk: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 1982), 248-249.

Zuhayli, âkile sisteminin günümüz açısından uygulanabilirliğinin kalmadığını ifade etmektedir. Zira âkile bir sistem olarak birbirine sıkı surette bağlı olup sevinci ve hüznü bir arada yaşayan aile yapılarına münasip bir sistemdir. Ancak günümüzde aile yapıları dağılmış, akrabalar arasındaki bağlar zayıflamış, nesep bağlarına önem verilmeyen bir hale gelmiştir. Aile fertleri arasında dayanışma anlamının kaybolmasıyla birlikte, âkilenin uygulanabilirliği de kalmamıştır. Zuhayli, *Nazariyyetü'd-Daman Ahkamül-Mesuliyetel-Medeniyye vel-Cinaiyye fil-Fıkhil-İslami*, 259.

dikkatsizce davrandığı için taksirle adam öldürmüştür. Şayet âkilesi kendisine daha iyi bir eğitim verip onu doğruya yönlendirmiş olsa daha dikkatli davranır, fiillerine özen gösterir ve tam bir farkındalıkla hareket ederdi. Bu sorumluluktan ötürü İslam hukuku suçu dolaylı yoldan âkilenin tamamına atfetmektedir. Ayrıca yardımlaşma, toplum düzeninin sağlanması ve maktulün yakınlarının mağdur olmaması gibi gerekçelerle de diyet âkile tarafından ödenmelidir.⁶⁵

C. Âkilenin Cezaların Şahsiliği İlkesinin Konusu Olmadığını Düşünenler

İslam hukukçularından bir kısmına göre ise âkile cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir. Zira cezaların şahsiliği ilkesi, hiç kimsenin bir başkasının suçundan dolayı cezalandırılmamasıdır. Bir başka açıdan cezaların şahsiliği ilkesi bir kimsenin işlemiş olduğu suçtan dolayı bu suça herhangi bir iştiraki olmayan başka bir kimsenin suça öngörülen cezaı almasını önleyen bir mekanizmadır.⁶⁶ Cezaların şahsiliği ilkesinin temel konusu cezalardır. Âkilenin cezaların şahsiliği ilkesinin konusu olmadığını düşünenlere göre âkilenin sorumluluk altına girdiği diyet salt manada bir ceza olarak değerlendirilemez. Zira bazı gerekçelerden dolayı onu hem bir ceza hem de bir tazminat olarak görmek mümkündür. Hatta bazılarına göre diyet tamamen tazminattır, cezai bir yönü bulunmamaktadır. Görüldüğü üzere bu görüşü kabul edenlere göre diyet mutlak manada bir ceza olmadığı için diyet üzerine bina edilen âkile de cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir. Dolayısıyla âkile cezaların şahsiliği ilkesi açısından değerlendirilebilecek bir kurum değildir.⁶⁷ Bu açıdan bakıldığında diyetin bir ceza mı yoksa bir tazminat

⁶⁵ Seyf Recep Kazamil, *el-Âkile fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* (Kahire: Mektebetü ve Matbaatü'l-İşâa el-Fenniyye, 1999), 163-165.

⁶⁶ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 1:573; Avcı, *Türk Hukuk Tarihi*, 280; Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 285.

⁶⁷ Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*, 2:295; Yaşar Yiğit, "İslam Ceza Hukukunda Şahsiliğin Prensibi," *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1993) 92vd.; Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 149; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 96vd. Bu görüşü savunan kişiler eserlerinde doğrudan "âkile, cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir" şeklinde bir ifade kullanmamışlardır. Eserlerinde âkilenin üstlendiği diyetin tazminat yönünün olmasından dolayı cezaların şahsiliği ilkesi ile çatışma içinde olmadığını ifade etmektedirler. Ancak bu ifadeleri ile çalışmamızın -bir önceki başlığı olan-

mı olduğuna yönelik görüşleri incelemek önem arz etmektedir. Bu görüşler şu şekilde sıralanabilir:

İslam hukukçularından bir kısmına göre diyet mali bir cezadır. Zira diyet kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) veya taksirle öldürme ve yaralama suçlarında kanun koyucu tarafından asli yaptırım olarak belirlenmiştir. Diyetin uygulanması bireylerin talebine bağlı değildir ve o suç için ceza niteliğinde belirlenmiştir. Eğer mağdur veya yakınları faili diyet açısından affederlerse bu durumda ona uygun bir tazir cezası ile fail cezalandırılabilir. Şayet diyet bir ceza olmasaydı, mağdur veya yakınlarının talebine bağlı olurdu ve mağdur onları diyetten affettiğinde faile tazir cezası verilemezdi. Ayrıca diyetin miktarının kanun koyucu tarafından belirlenmesi de onun ceza mahiyetinde olduğuna bir delildir.⁶⁸

İslam hukukçularından bir kısmı ise diyetin mali bir ceza olmadığını onun hukuki bir tazminat olduğunu kabul etmektedirler. Zira mali cezalar devlet hazinesine ödenmektedir. Ancak diyet devlet hazinesine değil mağdur veya onların mirasçılara ödenmektedir. Bu da diyetin mali bir ceza olmadığını hukuki bir tazminat olduğunu göstermektedir. Ayrıca bilindiği üzere cezai ehliyeti bulunmayan çocuğun veya akıl hastasının işlemiş olduğu suçlardan dolayı kendisine ceza verilemez. Ancak bu kimselerin öldürme veya yaralama fiillerinden dolayı diyet ödenmesi gereklidir. Buna göre diyet ceza olsaydı cezai

üçüncü kısmının "B. Âkilenin Cezaların Şahsiliği İlkesine Aykırı Olmadığını Düşünenler" başlığının altında bulunan grup ile aynı düşüncede oldukları sonucuna varılmamalıdır. Zira üçüncü kısmın "B." başlığı altında olan hukukçular, âkilenin ceza yönünü esas alarak onun cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını izah etmişlerdir. Ancak -burada- üçüncü kısmın "C." başlığı altındaki hukukçular ise âkilenin tazminat olma yönüne vurgu yaparak diyetin mutlak manada ceza olarak kabul edilemeyeceği için âkilenin cezaların şahsiliği ilkesi ile çatışmaya girmeyeceğini ifade etmektedirler. Bu iki görüş arasında ciddi bir fark olduğu için ve bu başlık altındaki hukukçuların söylemlerinden hareketle âkilenin cezaların şahsiliği ilkesinin konusu olmadığını ifade ettiklerini düşündüğümüzden dolayı bu şekilde bir başlık altında onları inceledik.

⁶⁸ Avd Ahmed İdris, *ed-Diye Beyne'l-Ukub ve't-Ta'vid* (Beyrut: Daru ve Mektebetu'l-Hilal, 1986) 548; Udeh, *İslam Ceza Hukuku ve Beşerî Hukuk*, 2:295; Halil Cin ve Ahmed Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017), 310; Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 361; Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 82-83.

ehliyeti bulunmayan çocuk veya akıl hastası için geçerli olmazdı. Bunun yanı sıra kast olmadan gerçekleştirilen öldürme ve yaralama suçlarında diyeti âkile ödemektedir. Ancak failin âkilesi bulunmadığı durumlarda söz konusu diyeti beytülmal ödemektedir. Beytülmal'ın yapmış olduğu ödemeye de ceza denilmesi uygun olmayacaktır. Ayrıca cezai müeyyideler bağlayıcı ve genel kabul edilmektedir. Bunların icra edilme sürecinde mağdur tarafın herhangi bir tasarrufu bulunmamaktadır. Diyette ise mağdur isterse şartsız bir şekilde diyeti bağışlayabilmektedir. Çünkü diyet mağdur tarafın şahsi malı olarak kabul edilmekte ve ona istediği şekilde tasarrufta bulunabilme hakkı vermektedir. Bu durumda diyetin hukuki bir tazminat olma yönünü güçlendirmektedir.⁶⁹

İslam hukukçularından bir kısmı ise diyetin hem mali bir ceza hem de hukuki bir tazminat olduğunu ifade etmektedirler. Zira diyetin kast dışı öldürme ve yaralama fiillerinde asli ceza olarak belirlenmesi, diyetin uygulanmasında mağdur veya yakınlarının talep etmesinin gerekmemesi, mağdur veya yakınları tarafından diyetten vazgeçilmesi durumunda failin tazir ile de cezalandırılabilmesi, diyet bedelinin kanun koyucu tarafından belirlenmesi ve mağdurun durumuna göre diyet bedelinin değişmemesi yönleriyle ceza olma vasfı ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra diyetin devlet hazinesine değil de mağdur veya yakınlarına ödenmesi, cezai ehliyeti olmayan kimselerin işlemiş olduğu öldürme veya yaralama fiillerinde de diyetin ödenmesinin gerekmesi, mağdurun diyetten vazgeçebilme hakkının olması yönleriyle de tazminat olma vasfı ön plana

⁶⁹ Serahsi, Mebsût, 27:166; İdris, ed-Diye Beyne'l-Ukûbe ve't-Ta'vid, 551; Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, 2:285vd.; Avcı, Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler, 152; Ali Şafak, "Erş," İç. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 11 (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 307-308; Okur, İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği, 84; Hüseyin Esen, İslam Hukukunda Mali Cezalar (İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006), 44-46; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 99; İbrahim Paçacı, "Diyet Bir Ceza Mıdır? (Cezai ve Medeni Müeyyide Açısından Diyet)," Mütefekkir- Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 1, no. 2 (2014): 100. Bunların yanı sıra Bilmen, diyet için "Cinayet sebebiyle mecniyyün aleyhe veya varislerine -bir nevi tazminat mahiyetinde olarak- tediyesi ical eden maldır." demek suretiyle diyetin tazminat yönüne vurgu yapmaktadır. Bilmen, Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, 3:12. Benzer bir şekilde Belgesay, "Diyet, mağdurun maddi ve manevi zararını karşılayan tazminattır." demiştir. Mustafa Reşit Belgesay, Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk Mevzuat İçtihatlar Tatbikat (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963), 142.

çıkılmaktadır. Bu gerekçeler birlikte değerlendirildiğinde diyetin bir yönüyle mali bir ceza, diğer bir yönüyle de hukuki bir tazminat olduğu sonucuna varmaktadırlar.⁷⁰

Âkilenin, cezaların şahsiliği ilkesinin konusu olmadığını düşünenler, bu fikirlerini diyetin hukuki bir tazminat olma yönünden almaktadırlar. Zira cezaların şahsiliği ilkesinin konusu cezalardır. Âkilenin hukuki bir tazminat olma yönü olduğu için doğrudan bir ceza olarak görülemez.⁷¹ Bu sebepten ötürü de cezaların şahsiliği ilkesinin konusu olarak kabul edilemezler.

Serâc, diyetin âkileye yüklenmesinin bir cezalandırma anlamı taşımadığını düşünmektedir. Zira diyetin tazminat niteliği taşıması, onun âkileye yüklenmesini bir ceza olmaktan ziyade, failin yükünü hafifletmeye ve mağdurun hakkını temin etmeye yönelik bir dayanışma mekanizması hâline getirmektedir. Serâc, bununla birlikte âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını ve onun bir istisna olduğunu ifade eden İslam hukukçularının, âkile konusunda yapay bir sorun

⁷⁰ İdris, ed-Diye Beyne'l-Ukube ve't-Ta'vid, 556-557; Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, 2:285-286; Bardakoğlu, "Diyet," 47; Okur, İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği, 85; Esen, İslam Hukukunda Mali Cezalar, 41-44. Diyetin ceza olma yönü, kasten ve kısmen de kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) işlenen öldürme veya yaralama suçlarında ön plana çıkmaktadır. Âkilenin diyeti üstlendiği durumlarda ise daha çok tazminat yönü ağır basmaktadır. Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar," 173; Veli Sırım, "İslâm'da Diyet Uygulaması ve Sosyo-Ekonomik Yönden Değerlendirilmesi," Tevilat- Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 4, no. 1 (2023): 283.

⁷¹ Yiğit, "İslam Ceza Hukukunda Şahsilik Prensibi," 94; Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 149; Saban, "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi," 99. Burada dikkat edilmelidir ki her ne kadar diyet mali bir ceza olarak kabul edilmediğinde taksirle öldürme veya yaralama suçunun ceza kısmının kalkmış olduğu gibi bir izlenim oluşmuşsa da taksirle öldürme veya yaralama suçuna verilecek olan bir de tazir cezası vardır. Söz konusu tazir cezası sebebiyle diyet mali bir ceza olarak kabul edilmese de taksirle öldürme veya yaralama suçunun cezası da varlığını devam ettirmektedir. Ebu Zehra, bu konu hakkında taksirle öldürmede ölen sayısınca tazir cezası verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca 1858 Ceza Kanununun 182. maddesinde taksirle öldürmeye tazir cezası verileceği şu şekilde düzenlenmiştir: "*Bir kimse bir şahsı hataen itlaf eder yahut bigayr-ı kasdin telef-i nefisine sebep olur ise, verese-i maktûlün hukuk-u şeriyesi bil'muhakeme istifa olunduktan sonra, eğer bu cerh ve darp keyfiyeti dikkatsizlikten ve nizâmâta riayetsizlikten neşet etmiş ise, altı aydan iki seneye kadar hapis ile mücazat olunur.*" Avcı, *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*, 148-149.

oluşturduklarını düşünmektedir. Çünkü bu fikri savunanlar, diyetin ceza yönünün ağır bastığını düşündükleri için -âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını kanıtlamak amacıyla- âkilenin de failin işlemiş olduğu suçtan dolayı sorumlu olduğunun hukuki bir gerekçesini aramaktadırlar. İşte bu durum yapay bir sorun oluşturmaktadır. Âkilenin faili koruma ve gözetme sorumluluğunu yerine getirmediklerinden ötürü onların sanki faille birlikte bu suçu işlemiş gibi görülmeleri ve bu sebeple de failin yaptığı eylemin sonucunu onunla paylaşmasının uygun görülmesi zorlama olmaktan uzak değildir. Halbuki bu durum cezadan ziyade tazminat sadedinde bir dayanışma olarak görülmeli ve böylece bu yapay sorun ortadan kaldırılmalıdır. Çünkü diyet ve maddi tazminatlar, cezalandırmadan ziyade zararın giderilmesi ve mağdurun zararının tazmin edilmesi amacını taşımaktadır.⁷² Görüldüğü üzere diyet bir cezadan ziyade maddi bir tazminat olarak kabul edilirse cezaların şahsiliği ilkesinin konusu olmaktan çıkıp onunla bir çatışma durumu da kalmamaktadır.

Behnesi, diyetin ceza ile tazminat arasında bir yerde olduğunu ifade etmektedir. Diyet bir taraftan bir suçun cezası olarak belirlenmiştir. Bir taraftan ise mağdura veya onun varislerine tazminat niteliğindedir; çünkü diyet tamamen onlara aittir ve mağdur veya yakınları bu tazminattan feragat ederse diyete hükmedilemez. Bu açıdan bakıldığında Behnesi, âkilenin cezaların şahsiliği ilkesinin bir istisna olduğunu ifade eden İslam hukukçularına katılmamaktadır. Çünkü o, âkileyi cezaların şahsiliği ilkesinin bir istisnası olarak görmemektedir. Zira âkilenin en baştan tazminat olma yönüyle birlikte cezaların şahsiliği ilkesiyle çatışma içinde olduğu düşünülemez.⁷³ Bu sebeple de âkile, cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir.

Okur, âkilenin ödemiş olduğu diyeti cezai bir sorumluluk kapsamında değil hukuki bir sorumluluk kapsamında ele almaktadır. Ona göre âkilenin cezaların şahsiliği ilkesi açısından ele alınmasının sebebi diyetin bir ceza olduğu yönündeki ön kabulden kaynaklanmaktadır. Diyetin bir ceza olarak görülmesi âkilenin cezaların şahsiliği ilkesi ile ilişkisinin sorgulanmasına ve bu konuda çeşitli

⁷² Muhammed Ahmed Serâc, *Damânü'l-udvân fi-fikhil-İslâmi* (Beyrut: Müessesetü'l-câmiyye, 1993), 364-367.

⁷³ Ahmed Fethi Behnesi, *el-Ukûbe fil-fikhi'l-İslâmi* (Beyrut: Darü's-Şuruk, 1983), 48-50.

gerekçeler öne sürülmesine sebebiyet vermiştir. Ancak diyet, cezai bir karakter taşımamakta aksine tazminat olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Diyetin tazminat olduğu düşüldüğünde de cezaların şahsiliği ilkesi ile bir çatışma içine girmediği görülmektedir.⁷⁴ Zira diyet bir ceza olmadığı için cezaların şahsiliği ilkesinin de konusu olmamaktadır.

Günümüzde bazı hukukçular diyetin tazminat yönünden dolayı âkile kurumunun sosyal bir sigorta türü olduğunu düşünmektedir. Zira sigorta, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı koordine eden bir kurumdur. Bu açıdan bakıldığında sigorta ile âkile kurumlarının belli açılardan örtüştüğü söylenebilir. Her iki kurumda başımıza gelmeyeceğinden emin olamayacağımız muhtemel oluşabilecek tehlikelerin doğuracağı zararları bölüşmek ve diğer insanlarla bunun için ortak önlem almaktır. Sigorta tekniği açısından âkileye bakıldığında sigorta uygulamasında olduğu gibi tehlikenin iktisadi sonuçları geniş bir iştirakçi topluluk arasında paylaştırılarak giderilmeye çalışılmış ve böylece mağdurun korunması amaçlanmıştır. Bu da bizlere sosyal sigortaya benzer bir durumun varlığını göstermektedir.⁷⁵

SONUÇ

İslam ceza hukuku insanların adil bir şekilde yargılanıp ceza sistemi içerisinde sıkıntılar yaşamaması için belli başlı ilkeler benimsemiştir. Bu ilkelerden biri olan cezaların şahsiliği ilkesi, hiç kimsenin bir başkasının işlemiş olduğu suçtan dolayı cezalandırılmayacağını ifade etmektedir. Bir başka açıdan cezayı yalnızca suçu işleyen kimse ve ona yardım edenlerin çekmesi olarak tanımlanır. Buna göre fail ile her ne kadar yakınlıkları olsa da suç üzerinde herhangi bir etkisi olmayan masum kimselerin söz konusu suçtan dolayı herhangi bir ceza almamaları gerekir.

⁷⁴ Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 149-150.

⁷⁵ Okur, *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*, 319vd.; Fahri Demir, "Sigorta (Akile Müessesesi ve Süftece Muamelesi Işığında Bir Tedkik)," *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43, no. 2 (2002): 197-198; Hadi Sağlam, "İslam Hukuk Tarihindeki Âkile Bugünün Sigortası Mıdır?," *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, no. 1 (2011): 290-291; Hadi Sağlam, "Günümüzdeki Sosyal Güvenlik Kurumunun Tarihsel Kökeni Hakkında Özet Bir Tahlil," *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, no. 1 (2016): 139-140.

Âkile, İslam hukuk tarihi içerisinde belli bir dönemde uygulanmış bir sistemdir. Âkileyi, kast unsuru olmaksızın gerçekleştirilen öldürme veya yaralama fiilleri neticesinde ödenmesi gereken diyeti, fail ile birlikte üstlenen şahıslar topluluğu olarak tanımlayabiliriz. Buna göre İslam ceza hukukunda âkile; taksirle öldürme veya yaralama suçlarının diyetinde, kast/taksir kombinasyonu (şibh-i amd) öldürme suçunun diyetinde ve çocuk düşürme neticesinde ortaya çıkan tazminatta (gurre) uygulanmıştır. İslam hukukçuları arasında âkile sisteminin detaylarıyla ilgili farklı görüşler bulunsa da bu sistem Hz. Peygamber'den itibaren belli bir süre İslam devletlerinde uygulanmıştır.

Âkile sistemi ile ilgili olarak tartışılan en büyük sorun âkilenin, cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olup olmadığı meselesi üzerinedir. Zira âkilenin tanımından da anlaşılacağı üzere fail bir suç işlemektedir ve bu suç neticesinde öngörülen diyetin ödeme yükümlülüğü failin yanı sıra âkile grubunu da ilgilendirmektedir. Aslı itibarıyla âkilenin işlenen suç üzerine doğrudan bir dahli olmamasına rağmen söz konusu suç neticesinde ödenecek diyetle sorumluluk altına girmektedir. Bu durum İslam hukukçuları arasında âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olup olmadığı noktasında tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu çalışmada tespit edildiği üzere bu tartışmaları üç ana grupta toplamak mümkündür.

İslam hukukçularından bir kısmı âkile sisteminin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olduğunu iddia etmektedir. Zira cezaların şahsiliği ilkesi -daha önce de geçtiği üzere- ayet ve hadislerle birlikte son derece açık bir şekilde kabul edilen bir ilkedir. Âkile ise failin yüklenmesi gereken diyet sorumluluğunu işlenen suçta herhangi bir dahli olmamasına rağmen faile olan yakınlıklarından dolayı (akrabalık, aynı meslek grubunda olmak vb.) onunla birlikte üstlenmektedir. Görüldüğü üzere âkile sistemi cezaların şahsiliği ilkesine açık bir aykırılık oluşturmaktadır. Söz konusu uygulama ayet ve hadislerden temelini alan cezaların şahsiliği ilkesine aykırılık teşkil ettiği için kabul edilebilir bir uygulama değildir. Bu sebeple de âkile sistemi ceza hukuku içerisinde uygulanmamalıdır.

İslam hukukçularından bir kısmı ise âkile sisteminin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını düşünmektedir. Zira âkilenin uygulanması ile ilgili hadisler mevcuttur. Ayrıca Hz. Ömer'in ve diğer sahabelerinde âkile sistemini uyguladıklarına dair birçok örnek vardır. Bu uygulamaların göz ardı edilmesi mümkün değildir. Elbette onlar cezaların şahsiliği ilkesi ile ilgili ayet ve hadisleri

kabul etmektedirler. Âkile ile ilgili hadisleri ve uygulamaları da bu ayet ve hadislerin bir istisnası olarak görmekteyiz. Ayrıca bu görüşü savunan İslam hukukçularının geneline göre âkile grubunun içinde yer alan kimseler de çeşitli gerekçelerle söz konusu suçun işlenmesinde pay sahibidir. Zira âkilenin faili koruma ve gözetme yükümlülüğü bulunmaktadır. Âkile faili eğitme ve onu doğruya yönlendirme vazifesini hakkıyla yerine getiremediği için diyet sorumluluğu altına girmektedir. Fail, kastı olmaksızın dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davrandığı için adam öldürmüştür. Şayet âkile onu koruyup gözetse ve onu doğruya yönlendirse failde fiilleri açısından dikkat ve özen yükümlülüğüne daha fazla riayet edebilirdi, diye düşünmektedirler. Âkilenin cezaların şahsiliği ilkesine aykırı olmadığını düşünenler, onların bu sorumluluğundan ötürü suçu dolaylı yoldan âkileye de atfetmektedir. Ayrıca fail kast olmaksızın bu suçu işlediği için mazeretli sayılmalı ve onunla bağlantılı olan insanlarda diyet sorumluluğunda ona yardımcı olmalıdır. Zira hayatın olağan akışı içerisinde bazı dikkatsizlikler sonucunda kişiler istemeden suç işleyebilirler. Bu suçlar neticesinde oluşan diyetin tamamını faille ödettirmeye kalkışılırsa bu durumda failin malvarlığının tamamı elinden çıkabilir. Bu da failin hayatını geri dönülemez surette büyük bir sıkıntıya sokabilir. Burada failin kasıtlı hareketi olmadığı için kendisine yardımcı olunmalıdır. Âkilenin söz konusu diyeti ödemesiyle birlikte hem fail bütün malvarlığını yitirmemiş olur. Hem de mağdurun diyeti ödenmiş olur.

İslam hukukçularından diğer bir kısmına göre de âkile cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir. Zira cezaların şahsiliği ilkesi hiç kimsenin bir başkasının suçundan dolayı cezalandırılmamasını ifade eder. Dolayısıyla cezaların şahsiliği ilkesinin konusu cezalardır. Âkilenin cezaların şahsiliği ilkesinin konusu olmadığını düşünenlere göre âkilenin sorumluluk altına girdiği diyet sadece bir ceza olarak değerlendirilmemelidir. Bu düşüncede olanların bir kısmına göre diyet hem bir ceza hem de bir tazminattır. Ayrıca diyeti tamamen tazminat olarak görenler de vardır. Diyetin hukuki bir tazminat olma yönünden dolayı diyetin varlığından temellerini alan âkilenin cezaların şahsiliği ilkesi ile çatıştığı düşünülemez. Bundan ötürü âkile cezaların şahsiliği ilkesinin konusu değildir.

Günümüzde bazı hukukçular diyetin tazminat yönünün varlığı sebebiyle âkilenin sosyal bir sigorta türü olabileceğini de düşünmektedir. Zira hem sigorta hem de âkile kurumu insanların başına gelmesinin meçhul olduğu muhtemel

tehlikeler karşısında oluşabilecek zararların giderilmesinde kişiye yardımcı olan mekanizmalardır. Söz konusu zararların sosyal yardımlaşma ile paylaşılması bu iki kurumun onlar açısından birbirine benzediğini göstermektedir.

Hakem Deđerlendirmesi: Çift kör hakem.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

Etik Kurul Onayı: Yazar etik kurul onayının gerekip gerekmediğini belirtmemiştir.

Peer Review: Double peer-reviewed.

Financial Support: The author has not specified whether financial support was received for this study.

Conflict of Interest: The author declares that there is no conflict of interest.

Ethics Committee Approval: The author has not specified whether ethics committee approval was required.

KAYNAKLAR

- Akbulut, İlhan. "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar." *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 52, no. 1 (2003): 167-181.
- Aktan, Hamza. "Âkile." İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2/248-249. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Ansay, Sabri Şakir. *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2002.
- Avcı, Mustafa. "Suç Mağdurlarına Tazminat Ödenmesi Anlayışının Tarihi Gelişimi." *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 24, no. 1 (2016): 7-36.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku I Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Avcı, Mustafa. *Osmanlı Ceza Hukuku II Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2018.
- Avcı, Mustafa. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Aydın, Mehmet Akif. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Beta Yayınları, 2023.
- Bardakoğlu, Ali. "Toplum-Hukuk İlişkisi Açısından Cahiliyye Hukuku Örneği." İç. *Dünden Bugüne İslam Dünyasında Zihniyet Değişiklikleri ve Çağdaşlaşma Problemleri Sempozyumu*, Bursa: Ensar Vakfı Yayınları, 1990.
- Bardakoğlu, Ali. "Ceza." İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7/470-478. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Bardakoğlu, Ali. "Diyet." İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9/473-479. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Behnesi, Ahmed Fethi. *el-Ukûbe fil-fıkhî'l-İslâmî*. Beyrut: Darü's-Şuruk, 1983.
- Belgesay, Mustafa Reşit. *Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk Mevzuat İçtihatlar Tatbikat*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslâmiyye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1986.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Fıkıh İlmi & İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Nizamiye Akademi Yayınları, 2016.
- Centel, Nur, Hamide Zafer ve Özlem Çakmut. *Türk Ceza Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beta Yayınları, 2020.

- Cin, Halil ve Ahmed Akgündüz. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2017.
- Cin, Halil ve Gül Akyılmaz. *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Dağcı, Şamil. "Hükûmet-i Adl." İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18/463-464. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Dağcı, Şamil. *İslam Ceza Hukukunda Müessir Füller*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Demir, Fahri. "Sigorta (Akıle Müessesesi ve Süftece Muamelesi Işığında Bir Tedkik)." *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43, no. 2 (2002): 169-200.
- Dönmezer, Sulhi ve Sahir Erman. *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku (Genel Kısım- Cilt I)*. İstanbul: Der Kitabevi Yayınevi, 2016.
- Dülger, Murat Volkan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Ebu Zehra. *İslam Hukukunda Suç ve Ceza*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1994.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Hukukun Serüveni*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2011.
- Ekinci, Ekrem Buğra. *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2019.
- Esen, Hüseyin. *İslam Hukukunda Mali Cezalar*. İstanbul: Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- Fetâvây-ı Hindiyye (Fetavay-ı Alemgirriye)*. çev. Mustafa Efe. Ankara: Akçağ Yayınevi, 1986.
- Hakeri, Hakan. *Ceza Hukuku Genel Hükümler/ Temel Bilgiler*. Ankara: Astana Yayınları, 2020.
- Halebi, İbrahim. *İzahlı Mültekâ El Ebhur Tercümesi*. çev. Mustafa Uysal. İstanbul: Dizerkonca Matbaası, 1968.
- Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi I*. Ankara: İmaj Yayınları, 2003.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Said Ez-Zâhiri. *el-Muhalla bil-Asar*. Beyrut: Darü'l-Fikr.
- İbn Kudâme. *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni Muhtasarı*. çev. Alpaslan Tunçer. İstanbul: Karınca Polen Yayınları, 2015.

- İbn Rüşd. *Bidayetül-Müctehid ve Nihayetül-Muktesid*. çev. Ahmed Meylânî. İstanbul: Ensar Yayınları, 2015.
- İdris, Avd Ahmed. *ed-Diye Beyne'l-Ukube ve't-Ta'vid*. Beyrut: Daru ve Mektebetu'l-Hilal, 1986.
- Karaman, Hayreddin. *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1975.
- Karaman, Hayreddin. *Anahtarlarıyla İslam Hukuku: Giriş ve Amme Hukuku*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2011.
- Kâsânî, Ebu Bekr Alâeddin Ebu Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefi. *Bedaiüs-Sanai fi Tertibiş-Şerai*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986.
- Kazamil, Seyf Recep. *el-Âkile fi'l-Fıkhî'l-İslâmî*. Kahire: Mektebetü ve Matbaatü'l-İşâa el-Fenniyye, 1999.
- Koca, Mahmut ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Kozak, İbrahim Erol. *Kâdim Dönemler Genel Hukuk Tarihi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2011.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.
- Kurtubî. *el-Câmiu li-Ahkâmî'l-Kur'ân*. çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul: Buruc Yayınları, 2004.
- Matüridi, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Te'vîlâtü'l Kur'an Tercümesi*. çev. Bekir Topaloğlu ve Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- Maverdi, Ebu'l Hasen Ali b. Muhammed eş-Şafii. *Ahkamu's-Sultaniyye*. çev. Ali Şafak. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1976.
- Merginani, Şeyhü'l-İslam Burhanüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu Bekir. *Delilleriyle Hanefî Fıkhı el-Hidâye*. çev. Ahmed Meylânî. İstanbul: Kahraman Neşriyat, 1983.
- Molla Hüsrev. *Kaynaklarıyla Büyük İslam Fıkhı Gurer ve Dürer Tercümesi*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Eser Neşriyat, 1980.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 2018.

- Okur, Kâşif Hamdi. *İslam Hukukunda Sosyal Sorumluluk Âkile Örneği*. Ankara: İsam Yayınları, 2017.
- Özbek, Veli Özer, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız. *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Özen, Mustafa. *Ceza Hukuku Genel Hükümler Dersleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.
- Özgenç, Nuri Berkay. "İslam Ceza Hukukunda Cezaların Şahsiliği İlkesi." *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 11, no. 22 (2021): 203-221.
- Özkan, Mustafa. "Medine Vesikası." İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ek-2/212-215. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Paçacı, İbrahim. "Diyet Bir Ceza Mıdır? (Cezai ve Medeni Müeyyide Açısından Diyet)." *Mütefekkir- Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 1, no. 2 (2014): 87-105.
- Rimi, Muhammed b. Abdullah b. Ebi Bekr es-Sardafi. *El-Meanil-Bedia fi Marifeti İhtilafi Ehliş-Şeria*. Beyrut: Darül-Kütübil-İlmiyye, 1999.
- Saban, Ahmet. "İslam Ceza Hukukunda Diyet ve Âkile Sistemi." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Sağlam, Hadi. "İslam Hukuk Tarihindeki Âkile Bugünün Sigortası Mıdır?" *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15, no. 1 (2011): 265-292.
- Sağlam, Hadi. "Günümüzdeki Sosyal Güvenlik Kurumunun Tarihsel Kökeni Hakkında Özet Bir Tahlil." *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, no. 1 (2016): 131-142.
- Samire Hasanova. "İslâm Ceza Hukukunda Maslahat Prensibi Açısından Cezalar ve Cezanın Şahsiliği İlkesinin Değerlendirilmesi." *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3, no. 1 (2017): 89-111.
- Schacht, Joseph. *İslam Hukukuna Giriş*. çev. Mehmet Dağ ve Abdülkadir Şener. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1986.
- Serâc, Muhammed Ahmed. *Damânü'l-udvân fi-fikhil-İslâmi*. Beyrut: Müessesetü'l-câmiyye, 1993.
- Serahsi, Ebu Sehl Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed. *Mebûsât*. ed. Mustafa Cevat Akşit. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2008.

- Sırım, Veli. "İslâm'da Diyet Uygulaması ve Sosyo-Ekonomik Yönden Değerlendirilmesi." *Tevilat- Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4, no. 1 (2023): 277-295.
- Şa'rânî, Abdül Vehhab-ı. *Mizân-ül Kübrâ Dört Hak Mezhebin Büyük Fıkıh Kitabı*. çev. Faruk Meyan. İstanbul: Berekât Yayınevi, 1980.
- Şafak, Ali. "Erş." İç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11/307, 308. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Udeh, Abdülkadir. *İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk*. çev. Akif Nuri. İstanbul: İhya Yayınları, 1976.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Alfabetik İslam Hukuku Fıkıh İstılahları Kamusu*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1997.
- Yiğit, Yaşar. "İslam Ceza Hukukunda Şahsilik Prensibi." Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Zuhayli, Vehbe. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz ve Nurettin Yıldız. İstanbul: Risale Yayınevi, 1994.
- Zuhayli, Vehbe. *Nazariyyetüd-Daman Ahkamül-Mesuliyyetil-Medeniyye vel-Cinaiyye fil-Fıkhil-İslami*. Dımaşk: Darü'l-Fikri'l-Muasır, 1982.